

KATONÁNÉ KOVÁCS JUDIT

Helyi gazdaságfejlesztés és tanulás

A humán és társadalmi erőforrások fontossága

A tanulmány egy 2001-ben indult, a vidék-, a helyi gazdaság fejlesztését kutató munka újabb állomását mutatja be.

A 2014–2020-as időszak vidékstratégiáját támogató komplex kutatás (Perger és munkatársai, 2013) a „vidék” fogalmát Magyarországon az alábbiakban határozta meg:

- minden olyan járás vidéki, amelyben csak 10 000 fő lakosságszám alatti települések vannak,
- azok a járások is rurálisak, ahol a központi város lakónépessége ugyan nagyobb, mint 10 000 fő, de a járás népsűrűsége az országos átlag, vagyis 107 fő/km² alatt van,
- ugyanez igaz az 50 000 főt meghaladó városi központtal rendelkező, de szintén az országos átlag alatti népsűrűséggel rendelkező járásokra. (Perger és munkatársai, 2013:30)

Az új meghatározás szerint hazánk területének 79%-a, népességének 45%-a és a települések 80%-a vidéki (Perger et al., 2013:33). A vidéket négy terület mentén sorolták típusokba: környezeti állapot alapján, a „társadalmi kapacitás”, a gazdasági állapot és végül az „agrár-dependencia” alapján.

A típusba sorolás szempontjából a tanulmány szerzője a vidék vizsgálatát kezdetben a környezeti állapot, az „agrár-dependencia” mentén végezte, az agrár-környezetgazdálkodáshoz kötődő szabályozó eszközök vizsgálatától az erőforrások közül (természeti, humán, társadalmi, fizikális, fiskális) a természeti erőforrásokat helyezve előtérbe. A szerző számára a fenntarthatóság, a rendszerszemlélet előtérbe kerülésével helyeződött át a hangsúly a humán és a társadalmi erőforrások vizsgálatára, a „társadalmi kapacitás” területére.

A fenntarthatóság három dimenziójához – természet, társadalom, gazdaság – rendelve az erőforrásokat, a természeti dimenzióhoz kötődő természeti erőforrások jelentik a keretet, a növekedés határait. A társadalmi dimenzióhoz kapcsolódnak a humán és társadalmi erőforrások, végül az ember, a társadalom által létrehozott termékek és a gazdasági dimenzióhoz sorolható fizikális és fiskális erőforrások. Az embereknek ismerniük kell, szem előtt kell tartaniuk a természet adta kereteket, a természeti erőforrások megőrzését, és megfelelően kell gazdálkodniuk a létrehozott erőforrásokkal. Csíkszentmihályi *A fejlődés útjai* című könyvében ezt a következőképpen fogalmazza meg (2011, 111. o.): „Az Énüknek annyira magabiztosnak kell lennie, hogy képes legyen lemondani a nélkülözhető vágyakról. Csak azt akarja birtokolni, amiből akad elegendő.”

A humán és társadalmi erőforrások előtérbe kerülése összecseng *Murdoch és szerzőtársai* munkájával (in: *Szörényiné Kukorelli és munkatársai*, 2013), akik elsősorban a társadalom összetételének változásából és a helyi társadalom konfliktusaiból vezetik le a vidéki terek különböző kategóriáit. Az erős érdekérvényesítő társadalom erős tőkével párosítva egy sokfunkciós, környezettudatos vidéket rajzol ki, míg a gyenge érdekérvényesítő képesség a gyenge gazdaság jeleivel együtt a társadalomra ráerőltetett paternalista vidékképet ad.

A tanulás előtérbe kerülése

A humán és társadalmi erőforrások előtérbe kerülése mellett további fontos változás a politikai eszközök vizsgálatáról (*Katonáné*, 2011) a tanulásra (*Katonáné*, 2014), az egyén, a közösség fejlődésének szerepére, felelősségére áthelyeződő vizsgálat. A tanulás (formális, nem formális és informális) területi gazdaságfejlesztésben betöltött szerepe Kozma tanulmányában is szerepel.

A támogatások fontosságát szem előtt tartó, de a támogatás helyett a tanulást fókuszba állító vidék vizsgálatát a szerző oktatói munkájának változása hozta. A Debreceni Egyetem 2010-ben indított el egy finn tanulási modellt, a Tiimiakatemia-t. A modellt 1993-ban *Johannas Partanen* hozta létre Jyväskylä-ben, Finnországban. A Team Academy Debrecen csapatában tanuló fiatalok „Vállalkozva tanulnak és csapatban gondolkodnak”. A képzésbe belépők együtt hoznak létre valós vállalkozásokat, így a csapatban történő munka, a közös gondolkodás, az egymástól tanulás is szerves része a fejlődésnek. A fiatalok önmagukkal szerződnek arra, milyen utat szeretnének bejárni, milyen céljaik vannak a tanulás, a vállalkozás területén. A vizsga maga az élet. A folyamatot nem tanárok segítik, hanem team coachok. A gyakorlatban szerzett ismereteken túl a szakmai irodalmak széles tárháza is kellek a munkának. Az egyetemisták a munkájukat segítő könyvekből nem vizsgát tesznek, hanem esszé formájában fogalmazzák meg, hogy a könyvekből megszerzett tudást a munkájuk során hogyan tudják majd hasznosítani. A vállalkozásukban megvalósuló projektek egyszerre adnak lehetőséget különböző ismeretek elsajátítására, a fiatalok az ismeretekkel rendszerben találkozhatnak. A fiatalok folyamatos interakcióban vannak környezetükkel. A képzésben szerzett tapasztalat a tanulás fontossága mellett a teret adó tanulói környezet eredményességére hívta fel a figyelmünket. A szerző fontosnak tartja ennek a környezetnek a biztosítását a vidéki térségekben is. Ennek a környezetnek a vizsgálata áll jelen tanulmány fókuszában is.

A Team Academy Debrecen képzésének fontos pillére *Senge* (1994) *Az 5. alapelv* című munkája. *Senge* arra a kérdésre, hogy „Hogyan teremtyük meg saját valóságunkat – és miként tudunk változtatni ezen?” öt olyan területet nevez meg, amelyek egymás nélkül nem lennének sikeresek. Ez az öt terület: a rendszergondolkodás, a személyes irányítás, a gondolati minták, a közös jövőkép és a csoportos tanulás. A személyes irányításnál felhívja a figyelmet arra, hogy milyen kevés ember kívánja fejleszteni önmagát azért, hogy saját maga irányíthassa sorsát. Felhívja a figyelmet, hogy a személyes irányítás azzal kezdődik, hogy tisztázzuk, milyen dolgok érdekelnek minket igazán. *Csikszentmihályi* (2010, 207. o.) azt írja, hogy „az élet minőségét a munkán keresztül akkor tudjuk javítani, ha megtanítjuk az embereket arra:

– hogyan ismerjék fel cselekvési lehetőségeiket,

- hogyan fejlesszék képességeiket,
- és hogyan tűzzenek ki elérhető célokat.”

Csepeli (2010) a 2008-as európai társadalmakat összehasonlító vizsgálatra (European Social Survey) is hivatkozva ír az összetartó társadalmakról, benne az egyén szerepéről. A saját sorsát irányító embert mint cselekvő kategóriát emeli ki. A vizsgálatot 25 európai országban végezték el, és három jellegzetes csoportot különítettek el benne. Az európaiak 38%-a esett a *cselekvő* kategóriába. Majdnem ugyanekkora (37%) azok aránya, akik lemondanak a cselekvő élet adta lehetőségekről, s életükről akarva-akaratlan csak a szenvedő igeragozás paradigmája szerint képesek számot adni. A harmadik csoport a lázadók (25%) nevet kapta. Ők azok, akik minden értéket elutasítanak. Semmiben sem hisznek, mindenben kételkednek. A sorban Magyarország az utolsó előtti helyen állt, 65,9%-nyi „szenvédővel”, 23,5%-nyi „lázadóval” és 10,6%-nyi „cselekvővel”. Az adatok alapján jól kibontakozik a Nyugat-Kelet tengely. A nyugat-európai országokban jelentősen magasabb a cselekvő típushoz tartozók aránya, mint a kelet-európai országokban. Keleten jóval több a szenvedő, mint a cselekvő. A társadalmi összetétel szerepének fontossága a térségek fejlődésében összecseng Murdoch és szerzőtársainak említett munkájával (in: Szörényiné Kukorelli és munkatársai, 2013), akik elsősorban a társadalom összetételváltozásából vezetik le a vidéki terek különböző kategóriáit.

A vidéken végzett részvételi akciókutatás, a Team Academy Debrecen-ben végzett munka és többek között az említett szakirodalmak olvasása hozta azt a felismerést, hogy a vidék, a helyi gazdaságfejlesztésben – a szerző szerint – a legfontosabb első lépés, hogy a helyi lakosok tisztázzák, milyen dolgok érdeklik őket, és életüket ezen elképzelések szolgálatába állítsák, úgy, hogy közben figyelembe veszik a fenntarthatóságát annak a rendszernek, melyben élnek, melynek ők is részesei. Ez a felismerés összecseng a Lukesch-modell (2007) mentén végzett, a hazai LEADER csoportoknál folytatott vizsgálat eredményeivel is (Katonáné, 2011), mely szerint a vidéki térségek jelenlegi fejlettségi szintjén animációs intézkedésekre van szükség. Az animációs intézkedés cselekvésre ösztönzi, és új formába szervezi az embereket. Engedi, hogy változzon a helyi szemlélet, melynek során az akadályok lehetőséggé válnak. Az ilyen típusú intézkedéseknek az a célja, hogy találkozási lehetőséget teremtsenek, szétfeszítsék a befásult szerkezeteket és hiedelmeket. Felszínre hozza az innovatív ötleteket. Az animációs intézkedések teret adnak a tanuláshoz.

Hagel és szerzőtársai (2010) bemutatják a terelő (push) és a teret adó (pull) út közötti különbséget. Véleményük szerint a nagy változásokhoz szükséges, hogy a jelenleg domináló terelő út helyett a teret adó előtörjön. A terelő tanulási út azzal kezdődik, hogy felméri az igényeket, és utána az igényt szolgáló leghatékonyabb rendszert vezet be. Ez az út passzív fogyasztóként kezeli az embereket, akiknek az igénye előre látható és alakítható központi döntéshozók által. A teret adó út olyan kérdésekkel kezdődik, hogy Mi érdekel? Hogyan lehet a szenvedélyből sikert kovácsolni?

Egyetértve Hagel-lel és szerzőtársaival a teret adó út fontosságáról, a vidéket támogató, az ott élők cselekvő szereplővé válását segítő tanuló környezet vizsgálatához egy Delphi-kérdőív készült, melynek eredményeit a következőkben mutatjuk be.

A terelő és a teret adó tanulói környezet

A Delphi-eljárás lényege, hogy az adott témában jártas szakemberek több fordulóban adnak választ szakmai kérdésekre. Az egymást követő kérdőívekben a válaszadók megismerik és újraértékelik a megkérdezett szakemberek válaszát, míg végül a válaszok a szakértői vélemények átlaga körül csoportosulnak. A jelen tanulmányhoz kötődő kérdőív kitöltése két fordulóban zajlott.

A kérdőív kitöltésére 2014 júniusa és júliusa között került sor. Az első fordulóban 16 fő, míg a második fordulóban 15 fő vett részt.¹ A válaszadók kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy a Hélix-modell minden szegmenséből kerüljenek ki szereplők, valamint vidéki településről is legyenek válaszadók. A felmérés a következő kérdésekre kereste a választ: Milyen lehetőségei vannak a helyi lakosoknak a személyes és szakmai fejlődésre? Kik a legfontosabb szereplők a vidéki térségek számára, ha a tanulást helyezzük a fókuszba?

Motiváció és lehetőségek személyes és szakmai fejlődésre vidéken

Az első kérdéshez kapcsolódóan (Milyen lehetőségei vannak a helyi lakosoknak a személyes és szakmai fejlődésre?) első lépésben a válaszadók tízes skálán értékelték a helyi szereplők személyes és szakmai fejlődésének fontosságát a helyi gazdaság fejlesztésének érdekében, ahol az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem fontos, a 10-es érték pedig azt jelöli, hogy nélkülözhetetlen. Arra a kérdésre is válaszoltak, hogy mennyire tartják motiválnak a lakosokat a személyes és szakmai fejlődés iránt. A válaszokra adott értékek átlagát az 1. táblázat mutatja be.

1. táblázat A személyes és szakmai fejlődés fontosságáról és az iránta mutatott motivációról alkotott vélemény

Személyes fejlődés fontossága	8,6	Szakmai fejlődés fontossága	9,5
Motiváció személyes fejlődés iránt	3,8	Motiváció szakmai fejlődés iránt	4,8

Forrás: Delphi-kérdőívre adott válaszok

Az 1. táblázatból látható, hogy a szakmai fejlődés mind a fontosság, mind az iránta mutatott motivációt tekintve egy értékkel magasabb jelölést kapott a személyes fejlődésnél. Figyelmet érdemel, hogy mind a személyes, mind a szakmai fejlődés iránt mutatott motiváció megítélése majdnem 5 egész értékkel alatta marad a fontosságról alkotott véleményeknek.

A válaszadók között a második körben teljes egyetértés volt a tekintetben, hogy a helyi gazdaság fejlesztésében mind a személyes, mind a szakmai fejlődésnek nélkülözhetetlen szerepe van. Megjegyzésbe került, hogy a személyes és szakmai fejlődésre „nem egymástól függetlenül, hanem párhuzamosan fejlesztve” van szükség. Az egyik válaszadó észrevétele a személyes és szakmai fejlődés nélkülözhetetlen szerepéről az volt, hogy „ennek felismerésére kell programokat létrehozni. Mindenkinél rá kell ébrednie, hogy a „saját szerencséjének a kovácsa.” A válaszadók között teljes volt az egyetértés a tekintetben, hogy mind a személyes, mind a szakmai motiváció erősítése szükséges a helyi gazdaság fejlesztéséhez.

¹ Ezúton köszönöm a kitöltők aktív, őszinte részvételét. Az ő munkájuk nélkülözhetetlen volt a cikk megszületéséhez, és nagyban építi annak minőségét.

A megkérdezettek nyilatkoztak arról is, milyen lehetőségeket látnak a személyes és a szakmai fejlődésre, valamint a helyi szereplők személyes és szakmai fejlődésének motiválására. A feltüntetett és összegyűjtött válaszokat a második körben fontosság szerint értékelni kellett, ahol egyes jelentette a legfontosabb lehetőséget.

A személyes fejlődéshez megadott lehetőségek közül legfontosabbnak (1,4-es értékkel) a családot jelölték. Ezután az emberi kapcsolatok, beszélgetések (2,2), az iskola (2,6), közösségi létformák (3,0), a település közössége (3,3), az óvoda (3,3) következtek. Az eredmények a Piirto tehetség-kibontakozásához alkotott piramismodelljében szereplő, napok formájában ábrázolt külső környezeti tényezőkkel azonosak. Piirto piramismodelljének első négy szintje a tehetséges egyént képviseli (genetikai alapok, személyiségjellemzők, kognitív képességek, tehetségterületek). Ugyanakkor mindenkit öt „Nap” befolyásol. Ezek a „Napok” a környezeti faktorokat jelképezik. Az öt „Nap” közül három nagyobb, kettő kisebb. A három nagyobb nap (melyek a Delphi-kérdőívben is első helyre kerültek) a család „Napja”, a közösség és kultúra „Napja”, az iskola „Napja”. A két kisebb „Nap” közül a nemek „Napja” a nemek befolyásoló szerepére, az esély „Napja” a biztosított lehetőségekre vonatkozik. Ennek az öt „Napnak” a meglétén vagy hiányán múlik, hogy a tehetség kibontakozik vagy elsorvad. Piirto szerint az lenne a kívánatos, ha mind az öt „Nap” egyenletesen sütne. (In: Tóth, 2011, 3. o.)

A szakmai fejlődésre felsorolt lehetőségek közül legfontosabbnak (1,7-es értékkel) a helyi igényekre épülő képzést emelték ki a válaszadók. A képzéshez a következő jelzőket sorolták még: „*rugalmas*”, „*gyakorlatorientált*”, „*színvonalas*”, „*helybe hozott*”, „*megfelel időben*”, „*támogatott*”. A képzéshez nyújtott támogatás a második helyen 1,8-as értéket kapott. Lehetőségként szerepeltek még: a tapasztalaton keresztüli tanulás (2,2); a helyi szakemberekkel, kollégákkal folytatott beszélgetés, tapasztalatcsere (2,2); részvétel vállalkozásokban, gyakornoki lehetőség (2,3); segítségnyújtás, megerősítés a személyes célokhoz (2,3); kommunikáció, dialógus, beszélgetések (2,5); szemléletmód-fejlesztés (2,8); előadás, szakmai nap, szakmai rendezvény (2,9); egymástól tanulás (2,9); szakmai hálózati tevékenység (2,9); integrált, holisztikus szemléletű tréning (3,0); tanulmányutak (3,1); kommunikáció a térségen kívüli szereplőkkel (3,4); idegen nyelv (3,5); közösségi cselekvés (3,5); internet (3,7); könyvek, újságok (3,9). A felsorolt lehetőségek alátámasztják a Senge (1994) munkájából idézett csoportos tanulás fontosságát. Senge (1994) a csoportos tanulás első lépésének a párbeszédet tartja, vagyis azt, hogy a párbeszéd szereplői felfüggesztik saját meggyőződéseiket, előítéleteiket, így megindulhat a valódi „együtt gondolkodás”. A dialógus célja, hogy kitágítsa az egyes emberek látókörét. Pink (2009) *A megújult elme* című könyvében a Xerox példáján keresztül mutatja be az egymástól tanulás, a beszélgetések fontosságát. A Xerox felismerve, hogy a szerelők inkább egymás elbeszéléseiből, mint szervízkönyvekből tanulták meg a javítási műveleteket, az Eureka nevű belső adatbázisba gyűjtötte ezeket a történeteket, amely a Fortune magazin számítása szerint 100 millió dollárt ért a cégnek.

A személyes fejlődés motiválására felsorolt lehetőségek közül a hiteles tanítókat és respekált személyeket tartották legfontosabbnak (1,3-es értékkel) a válaszadók. A felsorolásban szerepeltek még fontosságukat tekintve az alábbi sorrendben: a közösség értékrendje (1,6); érdekes, saját élményen alapuló fejlesztő programok, képzések (1,7); közös élmény, együtt tanulás, közösségi alkalmak (2,1); személyes kapcsolati háló (2,1); mentorok (2,2); segítségnyújtás, megerősítés a személyes fejlődés fontosságáról (2,3); jó gyakorlat (2,7); közös-

ségfejlesztés (2,7); elismerés és értékelés helyi szinten (2,8); támogatott programok (3,0); hagyományok ápolása (3,6); internet, kiadványok, könyvek (3,9); előadások (4,0); tankatalógus (tanulna, tanítana listával) (4,1); anyagi motiválás (5,5); csereüdültetés (6,1); vetélkedők díjazással (6,1). A megerősítés fontosságát Forsyth (2014) egy skóciai példán keresztül mutatta be. A skóciai programban egy közreműködő szervezet az egyetemeket és a gazdálkodókat kötötte össze új kapcsolatok, a vidéki vállalkozók eredményességének növelése érdekében. Forsyth (2014) előadása kiemelte, hogy a program egyik legfontosabb eredménye a vidéki gazdálkodók megerősítése volt. Csepelitől (2010) idézve a megerősítés azért is fontos, mert az önmagukban bízó polgárok egymásban és az államban is bízni fognak.

Érdekes észrevétele volt a felsorolt lehetőségekről az egyik válaszadónak, hogy „bármelyik lehetőség lehet pozitív és negatív értelmű is”.

A szakmai fejlődés motiválásánál is a szakmai fejlődés lehetőségeihez felsoroltak kerültek első helyre. Kiemelt szerepet kapott az igényekre épülő, rugalmas, gyakorlatorientált, színvonalas képzés (1,4), a helyben történő (1,5) és a támogatott (1,7) képzés. Fontossági sorrendben az alábbi lehetőségek szerepeltek még: ösztöndíj-programok (1,8); jó gyakorlatok, motiváló példák (2,0); szakértői segítség (2,1); vállalkozásba bevonás, személyes megtapasztalás (2,3); közös ötletelés, egymástól tanulás (2,6); informális tanulás (2,7); tanácsadás (2,7); elismerés és értékelés helyi szinten (2,8); közösségfejlesztés (3,1); infokommunikációs eszközök (3,2); szabályozások megváltoztatása (3,3); vásárok, kiállítások, szakmai napok (3,4); könyvek (3,6); online képzés (3,6); tankatalógus (tanulna, tanítana listával) (4,3); versenyek díjazással (4,6).

Tanulási utak és a Hélix-modell

A Delphi felmérés a második kérdésnél (Kik a legfontosabb szereplők a vidéki térségek számára, ha a tanulást helyezzük a fókuszba?) azt is vizsgálta, mi a válaszadók véleménye a tanulási utakról, egyetértenek-e a Hagel és munkatársai (2010) által bemutatott terelő és teret adó utak meghatározásával, szerepével.

A 2. táblázat azt mutatja be, hogy a válaszadók szerint mennyire fontos a tanulást terelő és a tanulásnak teret adó környezet a vidékfejlesztésben. A válaszokat egy tízes értékskálán kellett jelölni, ahol az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem fontos, a 10-es érték pedig azt jelöli, hogy nélkülözhetetlen.

2. táblázat A terelő és a teret adó tanulási utak megítélése fontosság és jelenlét szerint

Terelő út fontossága	6,9	Teret adó út fontossága	8,4
Terelő út jelenléte	6,1	Teret adó út jelenléte	3,3

Forrás: Delphi-kérdőívre adott válaszok

Második körben a válaszadóknak egyöntetű volt a véleménye arról, hogy a helyi gazdaság fejlesztéséhez a teret adó és a terelő tanulási utakra együttesen, egyszerre van szükség. Abban is egyetértettek, hogy a terelő és teret adó tanulási környezet arányának igénye helyzet-től függően változik.

A Hélix-modell szegmenseinek a tanuló vidék megteremtésében a terelő és a teret adó tanulás szemszögéből, napjainkban és a jövőben játszott szerepét vizsgáló kérdésekre adott válaszokat a 3. táblázat foglalja össze. A táblázatból látható, hogy a válaszadók szerint napjainkban a kormányzati szegmens játssza a legnagyobb szerepet a terelő tanulás szemszögéből, és a jövőre nézve a többi szegmensnek növelni kell a szerepét. A teret adó tanulást vizsgálva minden szegmensnek növelni kell a szerepét. Két válaszadó kivételével egyetértés mutatkozott a tekintetben, hogy a Hélix-modell szegmenseiben megjelölt minden szereplőnek közel azonos feladata van a terelő, és a teret adó tanulási környezet megteremtésében. Ehhez kapcsolódóan az alábbi megjegyzést is megfogalmazták: „a felelősség minél inkább a közösség kezében kell, hogy legyen”.

3. táblázat A Hélix modell szegmenseinek szerepe a válaszok alapján

A Hélix-modell szegmensei	A Helix-modell szegmenseinek szerepe a terelő (push) tanulás szemszögéből			A Helix-modell szegmenseinek szerepe a teret adó (pull) tanulás szemszögéből		
	Napjainkban	Jövő	Javasolt változás	Napjainkban	Jövő	Javasolt változás
Kormány	9,1	7,7	– 1,4	5,9	8,1	+ 2,2
Tudomány	6,2	8,7	+ 2,5	6,9	8,4	+ 1,5
Üzlet	4,1	6,6	+ 2,5	4,9	6,4	+ 1,5
Civil	3,2	7,6	+ 4,4	5,6	7,9	+ 2,3

Forrás Delphi kérdőívre adott válaszok

Figyelembe véve a Hélix-modell szegmenseinek fontosságát a helyi gazdaság tanulói környezetének megteremtésében, a vidéket mint társadalmi építményt tekintve, további elemzésekre adhat lehetőséget a Wellbrock és Roep (2014) tanulmányában bemutatott Tanuló Vidéki Térség Keretrendszer. A keretrendszer alkalmazásával feltárhatóak a jelen tanulmányban is vizsgált szereplők közötti kapcsolatok, összefüggések. Az eredmények katalizátorai lehetnek intézményi változásoknak. Ezen túl feltárára kerülhetnek a vidéki térségek szereplői közötti kapcsolatokat befolyásoló tényezők. Például Wellbrock és Roep (2014, 14. o.) tanulmányában megjelenik, hogy a gazdaságilag fejlettebb térségekben a közigazgatás hamarabb delegál feladatokat nem kormányzati szereplőknek, mint kevésbé fejlett régiókban.

Záró gondolatok

A Delphi kérdőív igazolta, hogy a személyes és szakmai fejlődés nélkülözhetetlen eleme a vidékfejlesztésnek. Az egyik legnagyobb kihívást a helyi szereplők motiválása jelenti. A Delphi felmérésben szereplő észrevételek közül az egyik legfontosabb az alábbi volt: „A helyi szereplők motiválásának megfejtése a kipróbálásban van. ... nem felülről, hanem belülről és kívülről együttműködésben.” Az észrevételből a „belülről és kívülről” irányt emelnénk ki. A felülről és alulról megközelítés helyett a belülről és kívülről irányról, partnerségről kell beszélnünk a fejlesztések során. Ezt a gondolatot alátámasztja a 3. táblázatban a különböző szegmensek szerepének jövőbeli megítélése, mely közel azonos értéket kapott. Kozma tanulmánya is arról ír, hogy a tanuló régió szereplőit a cél egyesíti, a jó cél vonzza, illetve a felismert kihívások irányítják. Ha a választott egység szereplői közösen ismerik föl a kihí-

vásokat és keresik a válaszokat, akkor a jó kormányzás akadálya minden bizonnyal csupán a közös tanulás hiánya. S ez esetben a tanulás – nem a kívülről jövő „megtanítás”, hanem a belülről kezdeményeződő „megtanulás” – valóban a megfelelő magatartás ahhoz, hogy a tanulórégió kifomálódhassék, teret nyerjen. (Kozma, é. n.) A „megtanítás” és a „megtanulás” összecseng a jelen tanulmányban szereplő „terelő” és a „teret adó” koncepcióval.

Polónyi (2013) tanulmányában bemutatja, hogy a gazdasági fejlődés és az iskolázottság között elég egyértelmű együttmozgás van, ha a fejlett (OECD) országok egy főre jutó GDP-je és az átlagos iskolázottságuk közötti összefüggést nézzük. Ugyanakkor ezzel nem igazán tud sokat mondani a posztoszocialista országok iskolázottsági jellemzőiről. Ez a különbség adódhat a Csepeli (2010) munkájában megvilágított eltérésekből, mely szerint a nyugat-európai országokban jelentősen magasabb a cselekvő típusúhoz tartozók aránya, mint a kelet-európai országokban.

A vidék fejlődéséhez az iskolázottság mellett fontos a cselekvő állampolgárok számának növelése. A tanulmány szerzője szerint, a tanulásnak teret adó környezettel növelhető a cselekvő állampolgárok száma.

Megjegyzés

A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretei között valósul meg.

IRODALOM

CSEPELI GYÖRGY (2010): *Társadalmi szolidaritás – összetartó társadalom*. Elhangzott a VII. Nyári Egyetemen a közösségi részvétel fejlesztéséért nyitó előadásaként, 2010. július 28-án, Parola 2010. 3. szám 1-7. Letöltés: http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/b84c8c861998671e8525670c00815721/e134d884d2d08cb5c12577c00043cf1f?OpenDocument (2014..... dátum!)

CSÍKSZENTMIHÁLYI MIHÁLY (2010): *FLOW – Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. A fordítás az alábbi kiadás alapján készült: Flow. The Psychology of Optimal Experience (1991). Fordította: Legéndyné Szabó Edit. Akadémiai Kiadó, Budapest. Csíkszentmihályi Mihály (2011): *A fejlődés útjai. A harmadik évezred pszichológiája*. A fordítás az alábbi kiadás alapján készült: The Evolving Self. A Psychology for the Third Millennium (1997). Fordította: Buda Júlia.

Nyitott Könyvműhely, Budapest. Forsyth, M. (2014): *Tudástranszfer szerepe a vidék innovációs aktivitásának fokozásában*. Előadás az „Az európai innovációs partnerség a mezőgazdasági termelékenységért és fenntarthatóságért” című (EIP-AGRI) konferencián, Budapest, 2014. május 6. Letöltés: http://elbs.hu/wp-content/uploads/2014/04/eip_2014_meghivo.pdf (dátum)

HAGEL, J. III, BROWN, J., S. & DAVISON, L. (2010): *The Power of Pull: How small moves, smartly made, can set big things in motion*. Basic Books, A Member of the Perseus Group New York.

KATONÁNÉ KOVÁCS JUDIT (2014): *Where to put the focus in rural development: changing the focus from funding to learning*. Studies in Agricultural Economics 116 (2014) 41-48. Letöltés: <http://dx.doi.org/10.7896/j.1327> (dátum)

KATONÁNÉ KOVÁCS JUDIT (2011): Gondolatok a LEADER-programról. *A falu* 26. évf. 3-4. szám 27-36.

KOZMA TAMÁS (É. N.): *Tanulórégiók*. Letöltés: <http://ni.unideb.hu/learn/doc/tanuloregiok.pdf> (dátum)

SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI IRÉN, USZKAI ANDREA, HONVÁRI PATRÍCIA & BAJ GABRIELLA (2013): *A hazai vidéki térségek az európai térben. Vidéki térségeink társadalmi és gazdasági innovációt befogadó képessége*. Kecskemét: MTA KRTK

LUKESCH, R. (2007): *THE LAG-HANDBOOK: A guide through the stunning world of local action groups*

Letöltés: http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/pdf/library/methodology/lukesch_handbook.pdf (2009. 09.)

PERGER ÉVA, FARKAS JENŐ ZSOLT & KOVÁCS ANDRÁS DONÁT (2013): *Vidékkutatás 2012-2013. A hazai vidéki térségek az európai térben. A hazai vidéki térségek tipológiája*. Kecskemét: MTA KRTK.

PINK, D., H. (2009): *A megújult elme. Használd az agyad jobbik felét*. Fordítás: Bozai Ágota HVG Könyvek.

POLÓNYI ISTVÁN (2013): Iskolázottság, gazdasági fejlettség és kapitalizmusmodellek. *Educatio*, 2013/IV. szám 447-468.

SENGE, P., M. (1994): *The Fifth Discipline*. Fordította: Etédi Péter és Szilágyi Katalin. *Az 5. alapelv. A tanuló szervezet kialakításának elmélete és gyakorlata*. HVG Rt., Budapest, 1998.

TÓTH LÁSZLÓ (2011): Piirto piramis modellje. *Tehetség*, XVIII. évf., 2. sz.

WELLBROCK, W. & ROEP, D. (2014): *The Learning Rural Area Framework: A Heuristic Tool to Investigate Institutional Arrangements which Support Collaboration in Rural Areas*. *Sociologia Ruralis* DOI: 10.1111/soru.12049